

просветно дело

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

2

2025

**PROSVETNO
DELO**

JOURNAL FOR THEORY AND PRACTICE OF THE EDUCATION

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

год. LXXVIII

**просветно
дело**

Скопје, 2025

Издава: Здружение за теорија и практика на образованието „ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“ - Скопје

Списанието започна да излегува како весник од 1945 година под име „Просветно дело“, а како списание започна да излегува од 1947 година со истото име.
Прв уредник на списанието беше Блаже Конески.

* * *

Претплатата се испраќа на:
Здружение за теорија и практика
на образованието
„ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“,
ж-сметка: 300 0000035805 97
Комерцијална банка АД Скопје
со ознака ЗА СПИСАНИЕТО

* * *

**Списанието излегува во пет
броја годишно.
Ракописите не се враќаат.
Претплатата трае се додека не
се откаже и тоа најдоцна во
декември тековната година.**

* * *

ИЗДАВАЧ

Здружение за теорија и практика
на образованието
„ОБРАЗОВНИ РЕФЛЕКСИИ“
Скопје, Македонија

ГЛАВЕН УРЕДНИК

Проф. д-р Никола Петров

РЕДАКЦИЈА

проф. д-р **Зорица Станисављевиќ-Петровиќ**,
Србија
проф. д-р **Иван Фербержер**,
Словенија
проф. д-р **Наталија Сафонова**,
Русија
проф. д-р **Садета Зекиќ**,
БИХ
проф. д-р. **Фатбарда Ѓини**,
Албанија
проф. д-р. **Раденко Круљ**,
Косово
проф. д-р **Анжела Николовска**,
Македонија
проф. д-р **Васил Дрвошанов**,
Македонија
проф. д-р **Томислав Таневски**,
Македонија
Ѓорѓи Илиевски,
Македонија

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

проф. д-р Томислав Таневски

e-mail: obrazovni_refleksii@hotmail.com

ПРОСВЕТНО ДЕЛО

2 2025

списание за теорија и практика на образованието

UDK- 37 ISSN 0350-6711

год. LXXVIII стр.1-

Ангела ПЕТРУШЕВА	5	МОЖНОСТИТЕ НА КОМПЈУТЕРСКА ОБРАБОТКА И ЗАПИШУВАЊЕ НА МУЗИЧКИТЕ ТВОРБИ
Драган НИКОЛОВСКИ	16	КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНО ИГРООРНО ПОДРАЧЈЕ -АНАЛИЗА НА ОРАТА: КИТУШЕ МИТУШЕ И СИТНА ЛИСА
Д-р Виолета НИКОЛОВСКА	24	ПОЕТИКАТА НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА И ПОГЛЕДОТ НА СВЕТ
Д-р Андријана ПАВЛОВА	40	УЛОГАТА И ПРИМЕНАТА НА ХУМОРОТ ВО НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИК (МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК КАКО ВТОР/СТРАНСКИ)
Ѓорѓи ИЛИЕВСКИ	60	АКРЕДИТАЦИЈАТА И ЕВАЛУАЦИЈАТА КАКО ПРОЦЕС ЗА КВАЛИТЕТНО ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ
Д-р Васил ДРВОШАНОВ	77	ТУРЦИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА ТОПОНИМИЈА – Втор дел
Д-р Васил ДРВОШАНОВ	108	МУЗИЧКИ ТРЕТМАН – Втор дел

PROSVETNO DELO

2 2025

Magazine for theory and practice in education

UDK- 37 ISSN 0350-6711

year. LXXVIII p.1-

Angela PETRUSHEVA	5	POSSIBILITIES OF COMPUTER PROCESSING AND RECORDING OF MUSICAL COMPOSITIONS
Dragan NIKOLOVSKI	16	CHARACTERISTICS OF THE NORTHERN PLAYGROUND AREA - ANALYSIS OF THE DANCE: KITUSHE MITUSHE AND LITTLE LISA
Ph.D. Violeta NIKOLOVSKA	24	THE POETICS OF MACEDONIAN FOLK POETRY AND THE WORLDVIEW THAT IT REFLEKTS
Ph.d.Andrijana PAVLOVA	40	THE ROLE AND APPLICATION OF HUMOR IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING (MACEDONIAN AS A SECOND/FOREIGN LANGUAGE)
Gjorgji ILIEVSKI	60	ACCREDITATION AND EVALUATION AS A PROCESS FOR QUALITY HIGHER EDUCATION
Ph.D. Vasil DRVOSHANOV	77	TURCISMS IN MACEDONIAN TOPONYMY – Part Two
Ph.D. Vasil DRVOSHANOV	108	MUSIC TREATMENT – Part Two

Д-р Виолета НИКОЛОВСКА

Факултет за образовни науки,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Научен труд

“ПРОСВЕТНО ДЕЛО“

LXXVIII,2,2025

UDK

398.838(=163.3):801.73

ПОЕТИКАТА НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА И ПОГЛЕДОТ НА СВЕТ¹

Апстракт: Овој труд се обидува да даде приказ на две компоненти отсликани во македонската народна поезија: да го прикаже говорот во стихови карактеристичен за неа и да го отслика погледот на свет, системот на естетски и морални вредности карактеристичен за времето во кое е создавана оваа поезија. Предмет на наше истражување се песните создавани во текот на 19 век, а можеби и нешто пред и по тоа, карактеристични за македонскиот народ. Се ограничуваме на изворната љубовна лирика, ќе се обидеме да проговориме нешто за нејзината поетика, но и пошироко, за погледот на свет, начинот на живот кој оваа лирика го открива. Во основа на македонската традиционална музика е византиското пеење. Една од покарактеристичните особини на ова пеење е пеењето со исон, во традиционалната музика за овој вид пеење се користи називот бордун. Тактот во кој се испеани најголемиот број народни песни е седум осмини. Одлика на македонската народна поетика е едноставноста на јазичниот израз, но едновременно и богатството на нејзината изразност, во Шопенхауерова смисла: во уметноста е можно да се биде едновременно едноставен и возвишен.

¹ Трудот беше презентиран на Етнолингвистичкиот конгрес, одржан на Универзитетот „Марија Кири-Склодовска“ во Лублин, Полска, и печатен е на полски јазик во монографијата: *Obraz świata i człowieka w kulturze ludowej i narodowej: "Poetyka macedońskiej poezji ludowej i zawarty w niej światopogląd"*, Lublin, 2022.

Клучните концепти кои ја отсликуваат македонската народна поезија, изразени во песните што ги анализираваме се: *мерак* (како специфичен вид љубов што опфаќа копнеж); *лично* (епитет со кој се изразува концептот убавина чија содржина е во лицето / личноста) и *милува* (глагол кој означува љубов во чија основа е милоста). Епитетите со кои се зборува за саканата (жена) се епитети на христијански добродетели (*кротка*). Милоста како еден од клучните концепти карактеристичен за македонската љубовна лирика наоѓа израз и во употребата на соодветни граматички форми: изобилство на деминутивни форми и граматички среден род во глаголските форми при обраќање и на машко и на женско лице.

Клучни зборови: поетика, вредности (естетски и морални), лирика, љубовна лирика.

Во основата на поимот *поезија*, според старогрчкиот јазичен израз, е значењето 'творење, создавање, креација'. Во една од дефинициите (според Ширилова 2006), поезијата се определува, од една страна како ритмичен, сликовит говор во стихови, а од друга страна, под поимот поезија се опфаќаат сите поетски дела на еден народ, едно време, еден поет, група поети.

Овој труд се обидува да даде приказ, слика на овие две компоненти од дефиницијата на поезијата во теоријата на книжевноста: да го прикаже говорот во стихови карактеристичен за македонската народна поезија и да го отслика погледот на свет, системот на естетски и морални вредности, карактеристичен за времето во кое е создавана оваа лирика (нашите претпоставки ќе се однесуваат на времето од 19 век, од кога датираат најзначајните записи на овој вид народна литература). Анализата на јазичниот израз на традиционалната македонска лирска песна, во Хумболтова смисла, ќе ни послужи како слика на животот во едно време. Македонската народна лирика е поезија карактеристична за еден народ, тоа е поезија на едно време,

создавана од анонимни автори, подведени под називот „колектив“ (поезија на колективот, етничка, народна поезија).

Поетиката, термин за кој книжевниците велат дека е полисемичен (Младеноски 2014: 14) ја разбираме, во најширока смисла, како естетски критериум, како естетика на живеење. Говорот е една од основните компоненти на живеењето. Говорот, придружен со музика, песната, како молитвен облик на говорот е иманентен, суштински дел од човековото постоење. Една популарна рок песна од група позната на бившите југословенски простори вели: „уз пјесму ми се родимо, уз пјесму ми умиremo...“². Песната е специфичен облик на говорот.

Предмет на нашето истражување се песните создавани (веројатно) во текот на 19 век, а можеби и нешто пред тоа, карактеристични за македонскиот народ. Ќе се ограничине на изворната љубовна лирика: ќе се обидеме да проговориме за нејзината поетика, но и нешто пошироко – за погледот на свет, начинот на живот кој оваа лирика ни го открива.

Во основа на македонската традиционална музика е византиското пеење. Една од покарактеристичните особини на ова пеење е пеењето со исон, во традиционалната музика за овој вид пеење се користи називот бордун. Тактот во кој се испеани најголемиот број изворни песни е седум осмини³.

Нашата анализа на поетиката на изворните македонски песни ќе ја започнеме како реплика на анализата што во една прилика ја дава познатиот поет и лингвист Б. Конески. Зборувајќи за јазикот на македонската народна поезија, Б. Конески (1971: 5-6) вели: „Споменатата граница меѓу поетскиот и говорниот јазик може да биде повеќе или помалку маркантна. Таа оди од некои лежерни разлики па до употребата на посебен јазик во усното поетско творештво на некои народи. Кога се работи воопшто за јазикот на еден поетски текст, ние можеме да замислиме таква ситуација што тој да се разликува од јазикот на комуникацијата

² <https://www.youtube.com/watch?v=M1haujRsgel>

³ Во таа смисла, вреди да се спомене едно современо композирање на познати изворни македонски песни, во интерпретација на Балкански музички ѕвезди од авторите: Гаро и браќата Тавитјан, под наслов: *Македонското срце чука во 7/8 (2011)*.

само по специјалното подредување на елементите, а не и по наборот на некои други посебни јазични својства“. Како илустрација на ова свое тврдење, Конески ја приведува следнава народна песна:

*Невесто калеш убава,
Што кротко одиш на вода,
Дали ти тежат стомните
Или ти тежи ѓерданот?
Ниту ми тежат стомните,
Ниту ми тежи ѓерданот,
Туку ми тежи меракот:
Меракот ми е Битола
Во тие пусти зандани, --
Со ситен синџир на раце,
Со тешки пранги на нозе.*

Конески вели: „Во овој текст немаме јазични разлики наспрема говорниот јазик на народот. Доволна е имено, разликата што е истиот јазичен материјал вклучен во структурата на стихот со сите последици што произлегуваат од тоа за поетскиот исказ“ (Конески 1971: 6). Единствено што во споменатава песна не се разликува од говорниот, секојдневен јазик (карактеристичен за времето во кое е создавана) е лексиката. Според наше мислење, сè друго е специфична поетика на македонската народна поезија. Да го анализираме првиот стих. Првиот стих е обраќање. Обраќањето е во вид на прашање, со сложена синтаксичка структура (релативна реченица, како определба на оној кому му се обраќаме и дисјунктивна релација поставена во прашањето): *Невесто калеш убава, Што кротко одиш на вода, Дали ти тежат стомните Или ти тежи ѓерданот?* Синтагмата со која да речеме едноставно „минувачот, лицето учесник на средбата“ и се обраќа на жената има специфична линеаризација, која сметаме дека е одлика на поетскиот јазик, а не на секојдневниот говор: *невесто, калеш убава*. Два епитета, во позиција зад именката (неспецифична позиција за придавките во неутрален редослед во македонскиот јазик), од кои првата е турцизам, недеклинабилна придавка.

Присуството на турцизмот го сметаме како своевиден украс на исказот, кој е поекспресивен од неутралниот израз *црна*. Вториот стих е дополнителна определба на девојката (всушност невестата – именка со која се означува најчесто мажена жена): *што кротко одиш на вода*. Определбата е во вид на релативна реченица, што повторно сметаме дека е одраз на поетскиот јазик, бидејќи во една обична секојдневна комуникација ваква определба би била излишна. Епитетот, клучниот израз во реченицата, врз кој е и комуникативното и поетското тежиште е *кротко*. Кроткоста како доблест е позната христијанска добродетел. Особено како карактеристика на жената (за што зборува, на индиректен начин и Кант во книгата „О лепом и узвишеном“)⁴. Прашањето и одговорот се пример за стилската фигура словенска антитеза. Ова е само уште една одлика на словенскиот карактер на нашата народна поезија. Веројатно, личноста што прашува, пејачот, минувачот забележува дека нешто „ѝ тежи“ на душата на младата невеста „што кротко оди на вода“. Прашањето (и одговорот) содржат друга стилска фигура – градација: стомни – ѓердан – мерак. Очигледно најмногу од сè тежи меракот. Лексемата *мерак* е една од почестите лексеми што се употребува во македонската народна поезија. Мерак е специфичен вид љубов, опеана во македонските народни песни. Таа љубов содржи копнеж, содржи ерос, кој го разбираме како специфичен вид привлечност која се раѓа меѓу мажот и жената. Во Толковниот речник на македонскиот јазик (ТРМЈ) Л-О том III (2006: 118) лексемата *мерак* семантички е определена како: 1. Силна желба, копнеж, страст за нешто; 2. Момче, љубовник, маж. Фразеолошкиот израз *има мерак* е парафразиран како: 1. Сака, силно љуби; има желба, му е пријатно, му е убаво. Посебно внимание обрнавме на оваа лексема, бидејќи сметаме дека на лексички план, претставува битна карактеристика на македонската народна поезија, особено во споменатото значење на (едновремени) љубов, копнеж и посакување. Меракот се врзува за посакуваната личност, па оттука и метонимичното означување на саканиот како *мерак* (за метонимијата како

⁴ Kant Imanuel, 1988, *O lepom i uzvišenom*, Beograd.

когнитивен процес и причина за семантички развој во јазикот в. Lakoff i Johnson 2003; Panther K-U. and G. Radden /eds./ 1999). Најмногу од сè, во градацијата, тежи *меракот*. Со *меракот* се означува саканиот на невестата. Саканиот е во затвор. Неговиот опис исто така, сметаме дека отстапува од вообичаениот, секојдневен говор: *во тие пусти зандани, со ситен синџир на раце, со тешки пранги на нозе*. Во ТРМЈ 3-К, том II (2005: 104) лексемата *зандана* е означена како архаична. Без да навлегуваме подлабоко во етимологијата на оваа лексема, ќе кажеме дека е честа во македонската народна поезија. Ќе се задржиме на епитетите во последните стихови од оваа песна: *пусти (зандани), ситен (синџир), тешки (пранги)*. Лексемата *пуст, пусто* е честа во македонскиот народен јазик. Во современиот јазик, освен во исклучителни изрази (*Пусто ми беше местото; Пусто ми е таму*) се употребува поретко. Занданите не се пусти во смисла празни. Во поезијата, оваа лексема се употребува во нејзиното метафорично значење, како симбол на испразнетост од сè што е добро, како клетва: *Ај пуст да е, пуст да би останал живот кучешки!* (К. Рацин – „Денови“, од стихозбирката „Бели мугри“, издадена 1939 година, песна со социјална тематика⁵)⁶. Во контраст со описот на занданата е описот на саканиот: синџирот е опишан како накит на неговите раце (*ситен синџир на раце*), а епитетот на прангите ја отсликува неговата душевна / физичка состојба: *со тешки пранги на нозе*.

Иако песната е опеана со едноставен јазик, нејзината поетика не е едноставна. Таа изобилува со стилски фигури: метафора, метонимија, словенска антитеза, градација. Епитетите не се просто украси покрај зборовите на кои се однесуваат, туку имаат длабоко значење: ја отсликуваат моралната убавина на жената – *кратко*; изразуваат контраст во опишувањето на саканиот и неговата душевна и телесна состојба; даваат слика на занданата од аспект на нејзиното внатрешно доживување. Редоследот на епитетите при описот на жената, изборот на

⁵ Рацин, Коста. 1991. *Поетски творби*. Скопје.

https://www.marxists.org/makedonski/racin/1939/beli_mugri.htm

⁶ Според Конески (Конески 1986: 215-216) *пуст* е семантичка калка од грчки јазик со значење 'клет, проклет'.

архаичното *калеш*, претставуваат убава јазична игра на народниот создавач на оваа прекрасна песна.

Читајќи ја оваа песна, постојано на ум доаѓаат стиховите од Конески: *Везилке, кажи како да се роди проста и строга македонска песна... два конца парај од срцето драги, едниот црн е, другиот црвен, едниот буди морничави таги, другиот копнеж, и светол и стрвен*⁷. Народната песна која ја приведовме за анализа е сè, само не проста (од аспект на поетиката, епитетите, изразните фигури). Но сепак, од аспект на јазикот таа е навистина проста и едноставна, извезена во стилот на македонската народна поетика. Тоа е всушност „контрадикторноста“ на македонската народна поетика: навидум едноставна, а возвишена.

Всушност, одлика на македонската народна поетика е едноставноста на јазичниот израз, но едновремено и богатството на нејзината изразност. Контрадикторност, која на оној што не го допира оваа поетика до срцето му е тешко да ја разбере, исто како што е нелогично и необично на девојката да ѝ тежи ѓерданот.

Следната песна која ќе ја анализираме ја имаат испеано бардовите на македонската изворна музика В. Илиева и Н. Бадев. Песната е насловена *Доста, доста лично ле Стојне*.

Доста, доста лично ле Стојне

Слугинче слугуваш

Слугинче слугуваш ле Стојне

Секого дворуваш.

Ајде, ајде, лично ле Стојне

Бегај ти за мене

Бегај ти за мене ле Стојне

Јас страдам за тебе.

Не можам, не можам бе лудо

Ништо јас си немам

Сираче сум јас пораснало, без мајка, без татко.

Ништо не ти сакам бе Стојне

⁷ Конески, Блаже. 1955. *Песни*. Скопје.

http://www.pelister.org/literature/Koneski/detail_koneski.php?recordID=0027
(15. 03. 2021).

*Засакај ме од срце
Љубовта е скапа ле Стојне
Најсакана до гроба.*

Оваа песна како да е слика, приказ за повеќето изворни македонски песни. Во неа се содржат повеќе од карактеристиките на љубовната народна лирика.

Најпрвин ќе се задржиме на епитетот со кој се опишува девојката. Девојката е *лична*. Епитетот *лична / лично* и за опис на жената и за опис на мажот во македонската народна лирика го отсликува менталитетот на нашиот народ во времето кога се создавани овие песни, неговото поимање за убавината воопшто, неговиот начин на љубење, „заљубувње“. Лицето метонимично се употребува за да се означи човекот, личноста, целокупно: *Салата собира двесте лица*. На лицето се огледува целиот човек: во неговите очи, во неговите изрази, во насмевката, намрштеноста. Болката се гледа на лицето. Лицето не е просто предна страна, наличје, иако, таа лексема потоа означува сè што е предна страна на нешто, па дури и на предмет. Во лицето се огледува, за надворешниот свет, суштината на човекот. Во македонската народна поезија, момето, либето е *лично*. Како критериум за убавина, не се зема телото, телесната убавина, туку внатрешната, онаа која се огледува на лицето. Денес, поимите за љубов и убавина се изменети. Денес девојката е *згодна*⁸, поим што укажува на телесна убавина, всушност повеќе на телесна допадливост, отколку на убавина. Овој концепт за убавината, изразен преку епитетот *лично*, укажува и на вредноста на љубовта во народните песни. Во народните песни, љубовта не е просто телесно посакување, туку *мерак, копнеж*, таа е *до гроба*, таа е *скапа*, таа вели *ако не те земам долу на земјата, јаска ќе те земам горе на небо*. Оној што љуби страда по саканата: *три години болен лежам за твоите црни очи; Први (доктор) ù вели, мори Васе, први ù вели, први ù вели – не се лекува, втори ù вели – од мерак лежи. Трети ù вели, мори Васе, трети ù вели – јас ќе ја лекувам, јас ќе ја лекувам и ќе ја земам*. Во песната *Антице, жална душице* за поимот *убавина* се користи и изразот *личотија*:

⁸ Спореди на пр. песната *Авион*, од поп-групата ДНК.

Антице, жална душице, а што пусти к'смет си немала. И на твојата убавина, и на твојата личотија.

Втора карактеристика што можеме да ја видиме во оваа, а и други македонски изворни песни е употребата на лексика со емотивна оцена, поточно деминутивни форми со кои се означува саканиот: *слугинче (слугуваш), сираче; Ој девојче, девојче, ти тетовско јаболче; море момче ти будало, убаво јабнџиче; Кирајџиче, јабанџиче; Македонско девојче; Мариче ле, лично девојче; Од умот се подизгубив за едно лично, за едно лично охриѓанче... сега сум си посвршено за едно лично, за едно лично битолчанче; Подигни си бре невесте дулачето.*

Оваа карактеристика е во иста структурна линија со една појава, која сметам дека е многу интересна и многу специфична за говорот на македонската народна поезија, а тоа е употребата на средниот род, за означување и на маж и на жена (при конгруенција со соодветните партиципни форми на глаголите и при конгруенција со соодветните форми на придавките). Пред да се впуштиме во поширока анализа на оваа појава, би сакала да наведам едно можно именување на оваа појава, а тоа е употреба на (граматички) среден род за изразување на милост. Можеме да го употребиме и пошироко познатиот термин емпатички: емпатички среден род, иако јас би го преферирала првиот, со оглед на тоа што ја содржи лексемата милост, чија семантика е многу сложена и посебна тема за анализа. Едното од значењата на *милост* е секако љубов. Едно од објаснувањата како се развила оваа појава може да биде аналогијата – аналогија со деминутивните форми (чија основна семантика е да означуваат милост, која обично се раѓа кон нешто што е мало, прототипен пример за ова е детето). Со оглед на тоа што деминутивните форми се од (граматички среден род: моме, девојче, момче, па дури и либе), и во обраќањата со други форми, на пр. при обраќање со лично име, се јавува конгруенција со партиципни и придавски форми во среден род, според принципот на аналогија: *Доста, доста, лично ле Стојне...; сираче сум јас пораснало*⁹... За

⁹ Како што може да се види од примеров, дури и личноста (девојката во примеров), зборува за себе во среден род. Исто како и во стиховите: *Од умот*

некои проучувачи на фолклорот, секако интересно би било да се проучи дали оваа појава е карактеристична за Балканот како јазичен простор или е словенска (поетска) јазична карактеристика.

Конески оваа појава ја забележува како карактеристична за песната за Кузман Капидан (Шапкарев 377; епска песна, запишана во Охрид 1875 година) (Конески 1971: 66-74): „Особено омилено поетско средство на кажувачот на оваа пена му било очевидно согласувањето со формата за среден род од л-партиципот: *Два крсердара сум клало, мене ме устрамотиле; Бег на колена ми стана, Кузману шчо му викнало...* Пошироко објаснување на оваа појава (која е присутна во македонската поезија) Конески, барем на ова место не дава. Иако не се работи за љубовн лирика, туку за епска песна, нашето мислење е дека оваа појава најпрвин се јавила во љубовната лирика, од мотивите кои веќе ги споменаваме, потоа се раширила и во другите песни (можеби и во прозата) како карактеристичен белег на поетскиот, раскажувачкиот, да речеме и своевидниот уметнички – народен стил.

Следната лексема на која ќе се задржиме е лексемата *лудо* во оваа песна, но и во многу изворни македонски песни. Зборувајќи за контактот на македонскиот јазик со балканските јазици, на планот на лексиката, Конески (Конески 1986: 214) како заемка од грчкиот јазик, го одбележува извикот *море, мори* (со варијантите *бре, вре*), кој во грчкиот јазик го има значењето 'луд'¹⁰. Понатамошни истражувања на народните песни кај други народи би можеле да ни дадат одговор дали оваа појава е балканска, универзална или карактеристична само за овие народи кои биле во меѓусебен контакт¹¹. Во современиот македонски јазик извикот *море, мори*, ѝ припаѓа на разговорната

се подизгубив за едно лично, за едно лично охриѓанче... сега сум си посвршено за едно лично, за едно лично битолчанче.

¹⁰ Формата примена во македонскиот јазик е вокативната форма.

¹¹ Конески оваа појава ја оквалификува како семантичка калка од грчки јазик: „Честото *лудо (младо)* во нашите народни песни, употребувано со значење „млад човек, јунак, љубовник“, претставува калка од *μωρός*, што е обично со споменатото значење во грчката народна поезија“. Сепак, универзална е веројатно поговорката: *Младост – лудост* (наспрема *Старост – мудрост*).

лексика и е обележан како некултурен, непристоен израз. Во македонската народна позија, многу раширена е неговата семантичка калка: *луд, лудо*. При тоа, значајно е да нагласиме, дека таа нема негативна конотација, ниту во македонската народна поезија, а многу често ниту во современиот јазик, туку се користи со емотивен признак, да изрази симпатија, допаѓање. Синтагмата *лудо младо* можеме да ја сметаме за препознатлив белег на македонската изворна лирска песна. Во изворните песни, при обраќањето особено, ја среќаваме и семантичката разновидност на оваа калка: *будало, будалче*, која исто така не се употребува со негативна конотација, туку се употребува со позитивна, емотивна маркираност, еден вид на обраќање од милост:

*Ој девојче, девојче,
Ти тетовско јаболче.
Покажи белото лице
Сакам да го видам јас.
Море момче, бре будало,
Убаво јабанџиче.
На фурна бело симитче
Зарем не си видел ти?
Ој девојче, девојче,
Ти тетовско јаболче.
Покажи црните очи
сакам да ги видам јас.
Море момче, бре будало
Убаво јабанџиче.
В чаршија црните веѓи
Зарем не си видел ти?
Ој девојче, девојче,
Ти тетовско јаболче.
Покажи т'нката снага
Сакам да ја видам јас.
Море момче, бре будало,
Убаво јабанџиче.
В градина т'нка топола
Зарем не си видел ти?*

Песнава како да е илустрација за она што веќе го наведовме како карактеристика на народната лирска песна: изобилува со деминутивни форми, со обраќање во среден род од милост. Во ваков контекст, секако дека *будало* е исказано со милост, а не со пејоративно значење. Целата комуникација е посебна и за одбележување. Таа е специфика на времето во кое се создавани овие песни, на поетиката на тој живот, запишан во јазикот и музиката на овие песни: целата комуникација е благо еротична комуникација, еден вид иницијација на една релација која без ваков вид на допаѓање не може, комуникација меѓу момче и девојче, два пола на едно исто создание наречено човек, кои се привлекуваат. Комуникацијата е еден вид на задевање, кое е многу карактеристично за македонската народна лирика: предлог (кој изразува допаѓање) и одговор, шеговит, кој не е одбивање, туку еден вид надмудрување... во обид да се зачува достоинството, но да се покаже и наклоноста. А при тоа, од деминутивните форми, од лексемите и граматичките форми, блика милост. Тоа е комуникацијата карактеристична за македонската народна лирика, оваа песна е можеби еден нејзин најизразит претставник.

Она што се забележува во комуникацијата меѓу мажот и жената во народните љубовни песни е едноставноста на комуникацијата. Различни народни песни опеваат различен вид на говорни чинови, говорни прилики – средби, но за одбележување е фактот дека во многу од нив, комуникацијата е многу едноставна: кога се сведува и на изјавување на љубав, понуда за брак¹², па дури и обични, секојдневни разговори од типот - што има за вечера. Ова нè наведува на тезата дека: едноставноста е совршенство. Артур Шопенхауер е философ, кој

¹² Всушност, сето ова е предмет за посебен етнолошки интерес. Начините на изјавување на љубов, „љубовта до гроба“, „заљуби ме ти“ (императивна форма од глаголот љуби / заљуби), „заљуби го ќерко“ (кога вели мајката), „бегај за мене“ (кога родителите не ја одобруваат љубовта), „да пукнеш ќе те земам“ (израз на силна љубов)...

во 19. век, кога овие песни се пеат во Македонија, зборува за убавината и суштината на едноставноста¹³.

Последниот концепт на кој ќе се задржиме е концептот *милување / милува*. Овој глагол *милува* во македонската народна лирика означува 'сака'. Меѓутоа, глаголот *сака*, за разлика од *милува* има поширок спектар од значења, од кои едно е 'љуби некого од спротивниот пол, посакува (лице со кое не е во сродство)' (ТРМЈ, том V, Р – С, 2011: 274). Всушност, тоа е значењето на *заљуби* употребено не како рефлексивен (се *заљуби*), туку како транзитивен глагол: *заљуби некого*: кое подразбира сакање некого со еротска компонента. Во современиот македонски јазик, глаголот *заљуби*, веќе не се употребува како транзитивен, туку само како рефлексивен: *Се заљуби во таа девојка*. Во македонската народна лирика, многу е честа неговата употреба како транзитивен, дури и во императивни форми.

Оттука, имаме три глагола со кои се изразува сакањето на љубовникот, во македонската народна поезија наречен *либе*¹⁴ (и за машко и за женско): *сака* (со најширока семантика) – (за)љуби (со именска основа *љубов*; *заљуби* - денес рефлексивен, во македонската народна поезија транзитивен) – *милува* (специфичен само за едно време кога е создавана македонската народна лирика).

Глаголот *милува* во македонската народна лирика се употребува токму во значењето на глаголот *љуби* (во чија основа е именката *љубов*). Сметаме дека ова не е случајно, дека мотивацијата на употребата токму на овој глагол во минатото е слика на карактерот на љубовта, на одликите на љубовта што се раѓала тоа време меѓу мажот и жената. Во основата на овој глагол е значењето 'мил', 'милост'. Љубовната народна лирика како што погоре споменавме изобилува со деминутивни форми, со обраќање во граматички среден род (кој се употребува за нешто

¹³ <https://kultivisise.rs/artur-sopenhauer-o-lepoti-i-sustini-jednostavnosti/> (преземено на 5. 12. 2019).

¹⁴ За етимологијата на оваа лексема е потребно да се направи посебно истражување.

мало, мило). Таква била и љубовта: се љубело лицето, веѓите, тенката снага што прилегала на топола...

Денеска глаголот *милува* се употребува само во неговото значење на телесно дејство: ' гали ' , дури и тогаш ретко. Си земаме слобода да извлечеме заклучок дека денес и разбирањето на љубовта е поинакво, потелесно. Девојката не е веќе *лична*, туку *згодна* (збор што не упатува на нејзиното лице, туку тело)¹⁵. Љубовта од душевна, која го офаќа лицето како слика, одраз на душата станува повеќе телесна.

Анализирајќи некои од концептите (*мерак, лично, милува*) и јазични карактеристики на македонската народна љубовна лирика се обидовме да проговориме за духот на едно време во кое се создавани тие песни, за погледот на свет и живот кој го отсликуваат. Секако дека на ова место не успеавме да кажеме сè, но се надеваме дека успеавме да се нурнеме малку во длабочините на оваа навидум едноставна лирика: чиста, јасна, но изразно и структурно богата.

Сепак, ова е само јазик. Длабочината на овие песни може да се доживее само кога ќе се чујат во изведба на врвните мајстори на изворна македонска народна песна (Александар Сариевски, Никола Бадев, Кирил Манчевски, Васка Илиева и др.), кога срцето ќе го почувствува исонот и седум осминскиот такт.

¹⁵ За ваквото телесно разбирање на оваа „љубов“, повторно упатуваме на песната „Авион“ (девојката е „авион“, тренира секој ден во теретана) од поп – групата ДНК и на нашиот труд Николовска 2013, во кој укажуваме на разликите во семантиката на глаголите со кои се искажува саќање, во смисла на заљубување некогаш и сега.

Violeta NIKOLOVSKA, Ph.D.

THE POETICS OF MACEDONIAN FOLK POETRY AND THE WORLDVIEW THAT IT REFLEKTS

The purpose of this paper is to provide an overview of two phenomena depicted in Macedonian folk poetry: the specifics of the poetics of the Macedonian folk love lyrics and the specific worldview, the system of aesthetic and ethical values characteristic of the time in which this poetry was created. The subject of our research is the folk poetry created in 19th century (maybe something before and after that) characteristic of the Macedonian people. The basis of the Macedonian traditional music is Byzantine singing. One of the most characteristic features of this singing is the singing with ison, in the traditional music for this type of singing is used the term *bordun*. The rhythm of the Macedonian folk songs is seven eight. Macedonian (love) folk lyric is simple in language expression, but at the same time, rich in structure and poetics in Schopenhauer's sense: it is quite possible to be at once simple and sublime. The key concepts characteristic for the Macedonian folk love lyrics, which reflect the characteristic worldview at that time, are: МЕРАК (a specific type of love that includes longing); ЛИЧНО (an epithet that expresses the concept of beauty motivated by the beauty of the face, which in turn is a reflection of the inner beauty of the soul, often used in neutrum gender) and МИЛУВА (a verb that denote love in whose essence is the concept of grace). The epithets used to describe beloved are epithets of Christian virtues (КРОТКО / КРОТКОСТ). Grace, as one of the key concepts in the Macedonian folk lyrics, is also reflected in the use of special grammatical forms: abundance of diminutive forms in naming and addressing and the use of grammatical neutrum gender in verb forms congruent with a subject both masculine and feminine (empathic neutrum gender, gender of grace).

Key words: poetics, virtues (aesthetic and ethical), lyrics, love lyrics.

ЛИТЕРАТУРА

1. Конески Блаже, 1971, *Јазикот на македонската народна поезија*. Скопје.
2. Конески Блаже, 1986, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје.
3. Конески Блаже, 2011, *Поезија*, Скопје.
4. *Македонски бисери (сто и педесет народни песни)*, 1997, Скопје.
5. Младеонски Ранко, 2018, *Теорија на книжевноста*, Штип.
6. Николовска Виолета, 2015, *Што изгубивме низ времето (на примери од јазикот)*, [Во:] *Јазикот наш денешен* 24 ред. Снежана Велковска, Скопје, стр. 13 – 24.
7. Рацин Кочо, 1991, *Поетски творби*, Скопје.
8. ТРМЈ – Толковен речник на македонскиот јазик, 3 - К, том II, Л - О, том III, Р - С, том V, ред. Кирил Конески, Снежана Велковска, Живко Цветковски, Скопје 2005, 2006, 2011.
9. Ширилова Велика, 2006, *Голем лексикон на странски зборови и изрази (1 – 5)*, Скопје.
10. Kant Imanuel, 1988, *O lepom i uzvišenom*. Beograd.
11. Lakoff George and Mark Johnson, 2003, *Metaphors we live by*, Chicago and London.
12. Nikołowska Wioletta, 2022, “Poetyka macedońskiej poezji ludowej i zawarty w niej światopogląd” во *Obraz świata i człowieka w kulturze ludowej i narodowej*, Lublin.
13. Panther Klaus – Uwe and Günter Radden (eds.), 1999, *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam / Philadelphia.
14. Schopenhauer Arthur, 1902, *The art of Literature from Essays of A. Schopenhauer*. New York. <https://TheVirtualLibrary.org> [data dostępu 20.07.2021].